

891.99-

72-75

01 JAN 2009

31.99
- 75

19 NOV 2011

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԹԱՐԻՆ

ԵՐԱՏՅԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Ի ՊՈՒՔՐԷՇ

ՏԷՄԻՐ ՄՈՒՇԼՈՒ

(Մեղի կնոջ մը կեանքին)

ՀԵՂԻՆԱԿ

ՍՄԱՆՏ ԲԻՐՈՅ

ՊՈՒՔՐԷՇ

1916

139

2189

2-75

ՏԵՄԻՐ ՄՈՒՇԵԼՈՒ

0000

Գութնի բարձ Երեսասարդութեան անդամներէ
կազմուած ԵՓՐԱՏԵԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ Եր-
պասակն է օգնել Ռուսիոյ եւ օտար
երկիրներու մէջ փախսական հայ
սառապեալներու եւ անհեր
որքերու :
Առ այդ
կ'ապաստենք մեր յարգելի հայ-
րենակիցներու բարեւեր քաջա-
շնորհներ եւ աշակցութիւնը մի-
ութեանս ունեցած բաղձանքին ու նպա-
տակին իրագործման եւ յաջողութեան համար:

ՏԵՄԻՐ ՄՈՒՇԼՈՒՆ

Ո՛ր է ՏԵՄԻՐ ՄՈՒՇԼՈՒՆ . . .

Համիտեան Բռնապետութեան կեն-
տնի զօհերէն մէկը՝ Տարօնի այս աղջիկը, որ մայ-
րազաքին ու շատ մը նահանգներու ոստիկանու-
թիւնը տարլններով զբաղեցուցած ու զողացուցած
իր արարքներով, կ'արժէք մեր ընթերցողներուն
անօթայնել այս Հայուհիներ արկածայից կեանքի
տնի մը գրուադներով, կեանք մը, որ կրնայ օրի-
ակ հանդիսանայ անոր համարին քայրերուն:

Տեմիր Մուշլու, ծնած է Մշոյ վարդօ տ-
անի կոնստէմիր գիւղին մէջ. հայրը՝ Մարտիրոս
Լրօյեանն է մայրը՝ Պեղօ, իսկ քիչ իր հինգ եղբայր-
երուն մէջ համիթ քայրը, միբնուած Բէ հանդիսանայ
այն գիւղի գիւղեցիկ կարիճներէն Գասպար Խօշիկ-
եանի հետ ամուսնանալով, եղած է Բէ հան Խօշիկեան:

Մինչև ցարդ կը իրօտի իր գեղեցկու-
թեան վրայ, որուն շան կը նախանձէին կրտսն, կոն-
ստէմիրի աղջիկները. Բէ հանի գեղեցկութեան համ-
ար հաճած էր չընկալոյ գիւղերը, եւ Քուրդերը
սա կը փախուքէին անոր:

Համիտի գորադունդէն, ճիպրանցի աշերե-
մէն, Իպրահիմ պէկ իմացած էր Բէ հանի ամուսնու-

64919 - 68

թիւնը, և մտադրած էր առեւանգել զայն, սակայն
Խօշիկեան Գասպարի քաջութեան համբաւէն կը
պատկառէր, և ուզեց նախ այս վերջինը վերցնել
տալ մէջառդէն, և յետոյ տիրանալ Ռէհանի, հոգ չէ
թէ այրիացած ըլլար:

Առիթը ներկայացած էր, ի գործ դնելու իր
եղեռնական մտածումը:

Ռէհան արդէն մայր եղած էր երեք մանչերու
երեք տարիներու ընթացքում, և երջանիկ կեանք մը
կ'ապրէր իր կտրիճին հետ, երբ Իպրահիմ պէկ ու-
զեց իր քոյրը Տէրտէ մոտ ննացնել իր հօրաբոջ ար-
դուն՝ Հասանի հետ: Աստի սարքեց փռուաւոր հարս-
նիք մը, որուն հրաւիրեց նաև Գասպարը, Կոնստ-
միրի անուանի կտրիճը, միեւնոյն ժամանակ երեւե-
լին, օրրուած՝ ու յարգուած՝ մօղովորդէն:

Հարսնէրը շաբաթ մը կը տնուէ, կերտ խում,
գինեբրօք, քրդական խաղեր, պտեր, նուազա-
ծութիւն ու նշանաւորութիւն: Եւ ամբողջ շաբաթ մը
Խօշիկեան հիւրը կ'ըլլայ Իպրահիմ պէկին:

Հարսնիքը վերջացած, ամէն մարդ իր գեղը կը
վերադառնայ Իպրահիմ պէկի տարուած ընծաներու
փոխարէն՝ թանկագին նուէրներով վերադարձած:
Սակայն Գասպարը չերեւոր: Երկու օր ետքը ճիւղ-
բանցի բանի մը քիւրտեր, պէկին ճարտերը, Կոն-
ստէմիր կը փոխադրեն խեղճ Գասպարի գիտելու:

Թունաւորութեամբ էր հարսնիքին մէջ, այսպէս,
յողով Ռէհանը, իր երեք մտղաշ գաւակներով,
Յարութիւն, Յովհաննէս և Արսէն:

Գիւղացիները զրդուած, անգական կտաւ-
վարութեան կը բողոքեն այս յայտնի օճիրին դէմ,
որուն հեղինակը կ'ամբաստանէին Իպրահիմ պէկը:
Այս վերջինը, բնականաբար պաշտպանուած կտաւ-
վարութենէն, համիտիյէներու հրամանատարի հան-
գամանքովը, քանադակել կտաւ թողոքող Հայերը,
իրենց վրայ ի գործ դնել սալով անկուր խոշտան-
գումներ: Յետոյ քաջալերուած՝ անգական օտարիկա-
նութենէն, կը փորձէ անմիջապէս գլուխ հանել իր
վաղեմի ծրագիրը, առեւանգելու գեղանի Ռէհանը:

Կոնստէմիրի բնակչութիւնը, Իպրահիմ պէկի
սպանադիքներէն ազդարարուած, կը խորհէր գիւ-
ղէն փախցնել Խօշիկեանի հէք այրին իր անչափա-
հաս որդակներով, երբ յանկարծ, առկի ծանր ա-
ղետ մը կ'սպրտնայ իրենց: Պարզօ առանին չըջա-
նալին մէջ, Կոնստէմիրէն հինգ ժամ հեռաւոր գիւղ
մը կայ, Պաղլու գիւղը, որուն հոշակաւոր բունա-
ւորներէն Անճարի Իպօն, իր մարդիկները զրկելով
Կոնստէմիր, գիւղացիներէն կը պահանջէ իրեն
յանձնել Ռէհանը, հակառակ պարագային ամբողջ
գիւղը, ստաներով ու այգիներով մէկանդ, կրակի

տալու սպառնալիքներով: Դիւ զացիները կը շուարին
կը ճանչնային Իսկո աւաղակապետը, լսած էին անոր
գործած մէկէ աւելի վայրագութիւնները, նոյն իսկ
քուրս ժողովրդին վրայ: Գումարուեցան, խորհարդ-
կազմեցին և պատառնանքին Իսկոյի թէ՛ Բէհանը,
իր էրկան մահուընէն ի վեր հեռացած էր իրենց
գիւղէն և թէ տը ըլլալը չեն գիտեր: Անճարի Իսկոն
չը հաւատար, իր մարդկիներուն միջոցաւ ստուգած
էր Բէհանի ներկայութիւնը Կունտէմիրի մէջ: Ստի
աւելի խիստ սպառնալիքներով, երկրորդ անգամ,
իր մարդիկները գրկեց Բէհանը պահանջելու:

Իւր զացիները տարտափահար, կը մտածէին
գաղթել, Իսկոյի ձեռքը թողլով իրենց տունները, մի-
միայն պատիւնին ու կեանքերին պահելու համար:

Բէհան, տկանաստիւ այս բոլորին, կուրար, մէկ
կողմէ իր կենջ պատիւը, միւս կողմէ իր գիւղին վե-
րեւս տառնող աղէար:

Վերջապէս գիւղին ծերերը, աւելի փորձառու
խորհարդ կուտան Բէհանի զօհել ինչ զինք ժողով
գին, ըթաղ բռնաւոր Իսկոյին բով, խտտանալով: Ե-
տայ շատով զինք ազատել անոր ճանկէն: Գմբաղ
այրի մանկամարդու հին, գիւղը քանդումէն փրկել
համար, կ'անստայ ծերերու խորհարդին և կը յանձ-
նեցանք Իսկոյի մարդիկներուն, որոնք կը տանին ի-

րենց տիրոջ հարէմը: Հոն հինգ օր շարունակ կ'են-
թարկուի քուրդ աւաղակապետին գաղանային բըռ-
նութեան և ահամոյ կը յագեցնէ անոր կիրքը:

Իսկո շուտով յագեցած կը մտնայ Բէհանի Սա-
կայն Կունտէմիրիները չեն մոռնար զանիւ: Ինչպէս
որ խոստացում էր, գաղտնի պատրաստութիւններ
կ'ընեն աղաակելու իրենց զօհը՝ բռնաւորին հարէմէն:
Ուստի, գիւղին հոչակաւոր կտրիճներէն՝ Պաղասար
իրեն հետ առնելով Կարնեցի եօթը կտրիճներ, ա-
մենքն ալ ներկարարներ, գինուած, կը մեկնին Կուն-
տէմիրէն գէպի Պաղու: Խումըրը, Պաղլու ի մօտակայ
կամուրջին առկ գարնաձմուտ կ'ապասն, իրենց
մէջէն Պաղլու գրկելով միայն Պաղասարը:

Աս, մարացկանի տարազով, մանախը մը կըռ-
նակը, ցնցալներու մէջ ողորմելի կերպարանքի մը
տակ, կամուրջէն ճամբայ կ'ելլէ իբր թէ ալիւր մու-
րալու համար և կը մանէ Պաղլու գիւղը:

Բէհան, Իսկոյի տիվանդն գուռը կեցած, կը
ննչմարէ մարացկան մը օր կը մօտենար իր կողմը: Կը
միճանչնայ Պաղասարը, իր գիւղին համակրելի երի-
տաւարդը, և ամիջապէս կը հասկնայ խնդիրը: Սը-
կէն քանի մը քայլի անջրպետ մը կար իրենց միջև:
Բէհան, չերեփ մը ձեռքը, կըսէր Պաղասարին:
— Հիմա կ'երթամ այս շերեփով մեր ողբերէն հուր

կ'առնեմ, եթէ անեցիներէն զիս տեսնող ըլլայ, չեմ
գար ետևէդ, իսկ եթէ չը տեսնեն, կու գամ:
Եւ Քէհան խօսքէն կ'անցնի դօրծրի:

Ո՛չ սք կար, ո՛չ սք տեսաւ, Քէհան մուրացկա-
նին կը հետեւէր, երկու ձեռքերը գետին դրած,
չորքոտանիի մը պէս քաշելով, մերթ սողալով փորին
վրայ, իջաւ ձորի մը մէջ ու միացաւ Պաղտասարին:

Զմեռ էր, ձիւնի համատարած պատանք մը
կը ծածկէր լեռները, դաշտերը: Այդ ձիւնին ու
բութին մէջէն կը փախչի Քէհան և կը հասնի Պաղ-
տի կամօրջը, որուն տակ դարանակալ կ'ստրակին
կտրիճները: Խամրին հետ կը հասնի իր գիւղը, ուր
մեծ արախտ թխններ կ'ըլլան այն օրը: Գիշեր մը
միայն կը մնայ Քէհան իր գիւղը, և իր մատաղջ գաւ-
աակներով, և թէր կորնեցիներուն պաշտպան զփեան
տակ, իր գիւղացիներուն նիւթական օժանդակու-
թեամբը կա յաջողի փախչիլ կարին:

Իսկ կը ըսէ եղբայր թիւնը, զիշերով կռնակէ-
միւր կը հասնի առաջակներով, կը պահանջէ Քէ-
հանը, սակայն ձեռնառնայն կը վերադառնայ, ըս-
պառնալով որէ անցնել Քէհանի բոլոր պարագա-
ները: Ուստի դարձեալ գիւղացիներու հողածու-
թեամբը, Քէհանի ծնողքը Խնուս կը փախչի:

Սասունի չորդին Մուշ կը գտնուէր Քէհան,

Եղտու, իր գիւղը զերծ մնացած էր. կռնակէմիւր
հերոսովայր մըն էր: Սակայն տեղական կռուա-
վարութեան աչքին փուշ մըն էր Քէհան, ստիպ-
ւեցաւ դարձեալ փախչիլ կարին ուրկէ չուսով
անցաւ Պաղտի իր գաւակներով:

Շողենաւէն դուրս ելլելուն, իր գաւակներով
միտաին մաքսատուն առաջնորդուեցաւ, յետոյ ու-
տիկան զինուոր մը Գում Գարու տարաւ զիրենք և
յանձնեց Հայոց Պատրիարքարանը: Նոյն օրը փո-
խողըսեցան Եկաի Գուլէ, Ս. Փրկչի Ազգ. հիւ-
ւանդանոցը, ուր մնացին ինը ամիս, մինչև Սահ-
մանաղբութեան Տարեդարձին օրը:

Երբ Իզմիրլեան Սրբազան Հիւանդանոցը ան-
դամներուն հետ կը չրճագայէր պարտէզին մէջ,
տեսաւ Քէհանը, Տէմիր Մուշուն, լսեց պատմու-
թիւնը և զանի փոխադրել առաւ Գում Գարու,
ձանիկ ամիրային տունը:

Այդ օրէն կ'սկսի Քէհան Խօշիկեանի յեղա-
փոխական կեանքը:

Զէնքերու և նամակներու փոխադրութեան
մէջ ցոյց տուած է անվիճելի ճարպիկութիւն մը
սփինքոյի դաղանապահութիւնը:

Հնչակեան զինուորահի, Պապը Ալիի Յոյսին
պատրաստութիւններուն մէջ ունեցած է դարձն

և օգտակար դեր մը. Թօփ Գաբուէ Գում Գա
Մայր եկեղեցին զենք փոխադրած և յանձնաժ
լեան Ծէնէրճեանի և Կարպիս ու Գառնիկ ընկեր
ներուն:

Յայտեն ետքը, երբ եկեղեցիները կը պաշար
ուի օրքերէ, Բէհան Թրքուհի մը ձեռացած լա
շակոյ ու սաւանով Մայր եկեղեցիէն գաղանի
նամակներ կը տանէր կարեւոր պաշտօնական տե
ղեր, և իր իսկական տարազովը կը վերադառ
նար. երբ զօրքերը կը տեսնէին զինքը զարմանք
կը յայտնէին ու կ'ըսէին իրարու. — Ո՛րտափ սա
տանայ կին մըն է. ե՛րբ դեռ, ե՛րբ եկաւ, ո՛ւր
կ'երթայ օճարիէ կուգայ, այսպէս օրը մէկ քանի
անգամ ճատ անգամ շատ մը նամակներ կապած
տաքին տակ, Բէրա, Թարապիա կ'անցնէր դեռ
պաններուն կը յանձնէր ու պատասխանը կը բե
րէր: Սը մըն ալ, Թարապիայէն կը վերադառնար
Բէհան իրեն ծանօթ Սրմէն անուն կնոջմէ մը կը
մատուի բօլիս Մարգարին, հրաճք թէ խոհա
հարութիւն, ամիջապէս թուղթի կտարի մը վրայ
կը գրէ թէ Բէհանը մոռնողը կ'ին մըն է, Արա՛ն
մը ադ թուղթը բաժի մը մէջ կը փոխուէ, բա
րի մը կը կապէ ու կը նետէ Մայր եկեղեցի
չըջալակէն ներս: Հնչակեանները, որոնք հոն ա

տոանած էին, կ'առնեն թուղթը՝ կը հաւնան
նշուածներ և յիշեալ մասնիչ Արա՛նմը, չըջալա
կի բնակչուհիներէն, բռնելով մագերը կը կտրեն
ու կը բանտարկեն զայն նկուղի մը մէջ քառա
սուն օր:

Այդ օրէն ի վեր Բէհան կը կորսնցնէր իր
գործերը սպասութիւնը: Ոստիկանութեան կառ
կածին սեռերկայ, կը հսկուի մօտէն, սակայն
դարձեալ չի՝ վհատիր կը շարունակէ դործել, բը
նականաբար սակի զգուշութեամբ. կը յաջգի
ինքզինք միշտ զերծ պահել խուզարկութենէ ու
ձերբակալումէ:

Միջանկեալ մը. — Պապը Ալիի Յոյցին օրը,
Խօչիկեան Բէհան, իր գտականերով միասին Գում
Գաբուի Մայր եկեղեցիէն դէպի Բ. Գումը կ'ու
գէր երթաւ, երբ Դէպքը պայթեցաւ ճամբան կը
հանդիպի կնոջ մը, Ռօտոստոյի երէցիկներ, որոն
հետ կը փոխի Սկիւտար Իզմիրեան Սրբազանին
բնակարանը:

Իզմիրեան կը համակրէր Բէհանի և շատ ան
գամ հրապարակային գովեստը կ'ընէր անոր յան
դրդնութեան, անձնուիրութեան ու հերոսային
գործերուն: Ամէն տեսնելուն կ'ըսէր Բէհանի. — Զա
ւակս, երանի՜ թէ քեզի նման հինգ տարե անձ
նուէր կ'ին ունենայի ազգիս մէջ:

Բէհան թէեւ պարզ գեղջկուհի մընում Գա-
նակուն կրթութենէ բոլորովին զուրկ, սակայն սր-
կը կրէր առիւծի սիրտ մը, որ կը բարախէր հայ-
բենիքին համար, և հոգի մը որ կը տառապէր
իր խողխողումը ցեղին մեծ վիշտովը: Ո՞ր կապած
էր Համբանն ոտիկանութեան զէմ և կ'առէր
մանաւանդ բռնապետութեան երկրպագու վարձ-
կան դործակալները, նոյն իսկ եթէ ասանք ըլլալին
իր ազգէն, աշխարհական թէ եկեղեցական դա-
սակարգէն:

Երբ Իգմիրեան ինկաւ և Պրոտայի տխրա-
հաչակ Առաջնորդ Բարթողիմէոս եպիսկոպոսը աե-
ղապահ կարգուեցաւ, Բէհանի սիրտը դառնացաւ.
կը մոռնէր վրէժը լուծել իր սիրեցեալ պատ-
րիարքին՝ որուն գահին վրայ նստեցուցած էին
ա՛յնքան անարժան մէկը:

Եւ որոշեց սպաննել այդ . . . մէկը:

Դիմեց Հնչակեան վարչութեան և ինքզինք
ահաբեկիչ ներկայացուց, թախանձեց, բացաւ, ա-
զաչեց որ իրեն վստահութի Զամիչեան Բարթողիմ-
էոս եպիսկոպոսին վրայ մահափորձի մը գործադ-
րութեան հոգը:

Մայր եկեղեցին գահաբանական մաղթանք
մը կը կատարուէր Հայաստանի մեծ մարդաւոր

նախնին արեւշատութեան համար, նորբնախն աեղա-
վանին նախագահութեան տակ: Բէհան հոն կը
վազէ և շունչը կ'առնէ Մայր տաճարի դառնութիւնը
պատելու հոն և սպաննելու դառնան հպիսկոպո-
սը: Բայց դժբաղդաբար մահաբորձը կը վիժէ:

Այս գէպքէն ի վեր Բէհան կ'ստիպուի ժա-
նակ մը հեռու պահել ինքզինք ոտիկանութեան
շէքէն, մինչև որ կը հասնի 1896 Օգոստոս 14 ի
օրը, Օսմանեան պանքային գէպքին օրը:

Նոյն օրը կէտիկ բաշա գումարում յեղա-
փոխական ընկերներ, նամակ մը կը յանձնեն Բէ-
հանի պատուիրելով որ Ղալաթիա տանի, Պ. Լա-
սաւորիչ եկեղեցին: Կը յանձնարարեն որ կամուր-
ջէն Հանցին: Բէհան նաւակով կ'անցնի Ղալաթիա
կ'երթայ Ս. Լասաւորիչ եկեղեցին, բայց դուռը
դոյ կը դանէ, յոյն կիներ տեսնելով Բէհանը, կը
վառտեն ըսելով.— Շուտով փախի՛ր, պիտի զար-
նուրիս հիմա:

Բէհան կը վերադառնայ, հագիւ թէ քանի
մը քայլ կը յառաջանայ, Գէպը պայծամ էր:

Բէհան չի՛ չտարիր, ինքզինք կը նետէ ջարդ-
արարներու խուժանին մէջ, որ աջ ու ձախ բերի
հարածներ կ'իջեցնէին անցորդ Հայերու գլխուն:
Աչազուրկ Թրքուհի մը ձեռք անցուցած, ասոր ա-

ուայնորդ կը ձեռնար, և ձեռքէն բռն Գաւառի կը
բէ աքաղար, ճամբայ բանարով կը հասնի Ղարաբա-
ղի, քարապիւր, ուրկէ նստածով Սիրքէճէ կ'անցնի
Հոս վերջիկը Բերքուհի մը կը ներգոյտոյնէ քաւա-
րեռնակիրներուն, որոնք Հայեր կը փնտռէին Պար-
գեղու: Այսպէս անոնիկողի խումանի մը մէջէն
կ'անցնի անուանեալ և կը հասնի Կէտիի բաշա:

Ղանքաթի Գէպըրը վերջացած, դառնալի Հայ-
երուն դէմ նոր հալածանք մը էր սկսի: Բոլոր պէ-
րեալները կ'աքորոնին մոյրորդ զօրքէն և սար-
սափէ կը տիրէ ամենորեք:

Բէհան, ինչպէս յիշեցնուի, կը բնակէր Գաւ-
առու Պատրիարքարանի կից, ճանիկ ամիրայի
տունը, ուր իրեն դրայիէն նստի Տէր Մսկին:

Ինչպէս մէկ շարափ վերջ, այս քահանան իր
բով էր իմանէ Բէհանը և հայրմական զթոթեան
զեզոմ մը մը կ'ըսէ: Բէհան, զաւա կ'ը, զիտն
մատուած ևս խաֆիյէ Մէհմետ պէյլին կոչման
կը փնտռուի:

Բէհան ճար մը կը խնդրի քահանայէն յի-
նալու համար քառիկանութեան ճանկը: Տէր Սա-
նախանէն Կարդաղրած ըլլալով իր քնիւրը կը
շարունակէ:

— Զաւա՛ կա, Բէհան, զիտն քնիւր է որոյ

Տէրը կ'ըսէ, եկո՛ւր ինծի յանձնէ կահ կարասի-
կո՛ւրդ, գո՛ր, դրամ՝ Լայն, Պուկարական չոգենաւ
մը կը դնեմ քեզ ու Պուկարիա կը դրկեմ: Երբ
հոն հասնիս, հանգստանաս, դարձեալ քեզի կը
դրկեմ աւանդներդ:

Բէհան կը հաւանի: Տէր Սալի անմիջապէս
կանչեց Շահինը, Բէհանի գոյքերը, մաս մը դրամ
զրի տունել տուաւ և զանոնք տունին նկուղը ի-
ջեցնել տալով՝ կնքեց:

Ամէն բան պատրաստուած էր կանխաւ:

Նոյն օրը, վեց բօլիսներ և զօմիսէր մը Բէ-
հանի բնակարանը կը պաշարեն, ներս կը մտնեն,
Բէհանը կը ձերբակալեն, Գաւա Պարուի պահա-
կանոցը կ'առաջնորդեն, կէս ժամ վերջը, հոն կը
փոխադրուին իր երեք մատաղ զաւակները:

Գօմիսէր Ալի Էֆէնտի մը կը կատարէ հար-
ցաքննութիւնը, որուն ընթացքին մէջ նոր յայտ-
նութիւն մը կ'իյլէ երեւան:

Հայկական կոտորածներէն ետքը՝ Պօլսոյ մէջ
ազգային ընդհ. սուգի արտայայտութիւններ կ'ը-
լային, և հայուհիները սև կը հագուէին, և զար-
դարուն գլխարկներ չէին դնել: Բէհան Կիրակի
օր մը, Մայր եկեղեցին, ժամերգութեան միջոցին
կնոջ մը գլխարկը վար առած էր, և ոչոք արար-

դատարարը, նոյն ինքն նախարարը, փրփրած կրկնա-
տաքի ելաւ պօռալով:
— Ձեռն պու խրնգրը քեանիւր գաթընը եօթիւրե-
նէ՛յիմ, կեօթիւրիւն, կեօթիւմ կեօթիւմ...
Եւ գաղտնի հրամաններ տուաւ Րէհանը խոշ-
տանգելու բանտին մէջ:

Անկարագրելի տառապանքներով կ'անցնին
Րէհանի բանտարկութեան առաջին օրերը. իբր
կոտորակաւոր զաւակը, հինգ տարու, երեք օր կը
գրկուի հացէ. իսկ ինքը կ'ենթարկուի անվայել,
անխոտոտփանելի բռնութիւններու և խժդժանք-
ներու, մինչև որ ի վերջոյ, իր զաւակներով կ'աբ-
սորուի կարին, զրկուած իր դրամէն, իր դոյքե-
րէն, իր բոլոր կան կարասիներէն, որոնք իր մատ-
նիչներուն ձեռքը կը մնան:

Րէհան միւս գաւառացի արքայականներուն
շողենաւը դրուած էր իր զաւակներուն հետ: Կ'ա-
լերէր, կը պաղատէր որ իր դոյքերը յանձնէին
իրեն, բայց մօտիկ ընող չի կար. Ոստիկանութեան
նախարարը հոն շողենաւին մէջ էր, վերջին հը-
րամանները կուտար արքայականներուն նկատմամբ
Յուսահատ կինը փորձեց ինքզինք ծովը նետել,
զաւակներով. ասոր վրայ, նախարարը հրամայեց
անոր ձեռքերը ոտքերը կապել և մօտէն հսկե-
լանոր վրայ:

Այդ վիճակին մէջ Տրապիզոն ելաւ:

Կուսակալ Գատրի պէյը այցելութեան եկած
էր արքայականներուն, որոնք երկրին ներսերը պի-
տի փոխադրուէին զինուորական խիստ հսկողու-
թեան մը տակ:

Րէհան յանկարծ լոյց ու կոծ մը փրցուց.

— Զաւակներս ինչպէ՛ս պիտի տանիմ հետս,
կ'աղագակէր աղեղալար ճիգ մը ձգած, ո՛ր պի-
տի տանիմ:

— Ինչ, դուք Գատրի պէյ, ձեռքի խո-
րաղանը փակցնելով Րէհանի երեսին. կոնտակով
տա՛ր, կռնակով:

Այսպէս, ոստիկան զինուորներու վայրագ բը-
մահաճօրքին յանձնուած, Մշեցի մանկամարդու հին
տասերեք օրուան տաժանքոտ ճամբորդութենէ մը
վերջ, հասաւ Կարէն և առաջնորդուեցաւ ուղղակի
կեդրոնական բանտը, ուր միայն երեք օր մնաց,
շնորհիւ բողոքականներու պատուելիին, որ միջ-
նորդեց Կարենոյ ամբերիկեան հիւպատոսին մօտ:
Այս վերջինը դիմեց կուսակալ Րէտֆ բաշային և
խնդրեց բանտէն արձակել Րէհանը, իր զաւակնե-
րով: Բաշան չի մերժեց հիւպատոսը, արձակեց
Մշեցի կինը, և արտօնեց քաղաքին մէջ բնակել,
շրջակաները չերթալու պայմանով:

կարնոյ մէջ երկու տարի բերդդ գել ապր
ցաւ, ծայրահեղ թշուառութեան մէջ, մինչդեռ ան
ընդ մերթ ազգային անտուկէն նպաստաւորութեւ

Սակայն, բերդարգելութեան մէջ ալ հան-
դարա չէր նստեր Ռէհան: Արտասահմանէն եկած
յեղափոխական գործիչներ և ընկերներ իր տունը
կ'ընդունէր, ամիսներով կը պահէր զանոնք:

Երկիր մանող յեղափոխականները Ռէհանին
տունէն կը մեկնէին Սասուն և ուրիշ գաւառներ
և իրենց վերադարձին դարձեալ կը հանդիպէին
Ռէհանի:

Գործիչներու տեղափոխութեան և առաջնոր-
դութեան գործին մէջ օգտակար դեր մը կատա-
րած է քուրդ Մուսղաֆան:

Այսպէս, յեղափոխականներէն Համարձում
Տիփրիկցին օրերով իր տունը պահելէ յետոյ, երբ
Ռէհան զանի արտասահման փախցուց քուրդ Մուս-
ղաֆային հետ, մատնուեցաւ:

Օր մը, Ռէհան լուայք կ'ընէր Կարնոյ Չայ-
կարա թաղին մէջ, երբ յանկարծ, ոստիկան մը
Ռէհանի փոքրիկ զաւկին՝ առաջնորդութեամբ, կը
ձերբակալէ զանի և բանտը կը տանի, և առան-
մէկու մը ցոյց տալու, բռնիկ ոտքերով, ձեռքերը
շղթայ գարնուած, ոստիկան զինուորները Մուշ կը
փոխադրեն զանի:

Ռէհան Կարնէն Մուշ փոխադրուելու միջոցին
Սասուն, Մէծիալի գիւղը կը հասնի. հոն ոստի-
կան զինուորներու զօւտօն մը կար, որ կը գիշերէ
խիստ հսկողութեան ներքեւ:

Զինուորները յոգնած պարտասած, առջի ի-
րիկունէ կը պառկին ու շուտով քունընկն կը
տանի. իսկ Ռէհան արթուն կը մնայ, և երբ կը
տեսնէ թէ ամէնքը բնացած են, կը փախչի և
կ'երթայ կը պահուածի ցորենի հասկերու չեղջի
մը մէջ: Մէկ ժամէն կ'արթննան զինուորները, և
Ռէհանը չեն գտնուիր: Անմիջապէս, երեսուն քառա-
սուն հեծեալ ֆուրգերու առաջնորդութեամբ, ոս-
տիկան զինուորները կ'սկսին փնտռել փախստական
կիներ, և կը յաջողին զանի գուրս հանել ցորենի
դէղին մէջէն, որ պահուածութեամբ էր անիւ Այս վայ-
րենի խումբին մէջ էր Համիալիէ հարիւրապետնե-
րէն Խալիա պէլը, որ չը լսուած անորդանքներու
և չարարանքներու առարկայ ընելէ յետոյ, Ռէհա-
նը փոխադրել տուաւ զօւտօնը, և ասկէց՝ Խնուս
ամենախիստ հսկողութեան տակ:

Երբ Խնուսի գայլազամին ներկայութեան
բերուեցաւ Ռէհանը, շղթայակապ, հոն կը գտնուէր
Կարնէն ծանօթ բօլիս Մէհմետը, որ ցոյց տալով
Ռէհանը, ըսաւ զայնապաին. — Գայլազամ պէյ,

գիտէ՞ք արդեօք թէ ինչեր ըրած է այս հինքը, թողիս և թէ՛ Կարին։

Ասոր վրայ գայմագամը կը հարցաքննէ Բէհանը, և կը հարցնէ իրեն.— Ո՞վ քեզ փախցուց, Խնուսցի Մնօն ու Սիմէն թէ՛ ոստիկան Ղինո՛րները, քենէ կաշառք ուտելով փախցուցին քեզ։

Բէհան ժխտողական պատասխան մը տալով, ըսաւ.— Պէ՛, էֆէնտի, ո՛չ մէկը փախցուց զիս, միայն, Կարնոյ մէջ թշուառ անտէր մնացած զաւակներս խորհելով, և իբրև մայր, չզիմանալով իրենց կարօտին, փախայ։

Գայմագամը, այս համարձակ խոստովանութեան վրայ, Բէհանը կը զրկէ թուրք հօճայի մը տունը, հակառակ խեղճ կնոջ սրտակեղեք ազազակներուն ու պաղատանքներուն Ղինը Զայու մը տունը յանձնելու։

Հօճայի բնակարանին մէջ էր զինուորական գայմագամ Խալիլ պէյը, որ կը ճանչնար Բէհանը, և ծանօթ էր անոր անցեալ գործունէութեան հարցաքննութիւնը կատարեց ինք անձամբ։

Հարցաքննութեան ընթացքում, գայմագամը բարկանալով Բէհանի յամառութեան դէմ, որով միշտ կ'ուրանար և ժխտումով կը պատասխանէր իրեն ուղղուած հարցումներուն, հրամայեց կնոջ

եռքերը հրաշէկ ունեցիով տաղելը Սակայն ամէն պառնայիք ապարդիւն եղան, Բէհան մինչև վերջը կ'ուրանար։ Արդէն, Մուշ պիտի աքսորուէր, ուստի իրեն ընկերացող երեք գաապիք զօրքերէն մէկուն երգում տալին չը փախչելու և ասոր ճիտէն քէլէփէն հանելով Բէհանի ճիտը անցուցին, և այսպէս Մուշ փախադրելով զանի բանտարկեցին։

Մշոյ բանտին մէջ էր նաև Կոմս Մկոյի հարսը, միասին զիրար կը մխիթարէին։

Մշոյ առաջնորդարանի կողմէն բարաուզար Գեղամ էֆէնտի Տ. Կարապետեանի (վերջը օսմ. երեալտիսան) միջոցաւ դրամական նպաստներ կը զրկուէին. նաև Խզը Աղաճի գիւղէն ու Բերդաղէն կիներ ուսելիք կը բերէին Բէհանի։

Օր մը, բանտապան մը կուգայ Բէհանի կ'ըսէ.— Դիտե՛ս, մէկ քանի ֆէտայիներու գիւղներ բռնելին բանտը։

Բէհան կը պաղատի արաօնել իրեն գուրս ելլելու. կը բարձրանայ բանափն երգիքը և կը տեսնէ կապերտի մէջ փաթառած երկու մարմիններ։ Իսկոյն կը ճանչնայ, Գուրգէն ու Ռուբէն ընկերները, որոնք զոհ եղած էին Յրօնք գիւղի հրդեհին, Թալիպ էֆէնտիի ձեռքով ձգուած կրակին մէջ։ Բէհան երբ կը տեսնէ այդ կորիճներուն հը-

բախանձ դէմքերը, ինքզինք կը կորսնցնէ. հազւիներ, թմբակներ, զանազան զարդեր, ինքն ինք կ'սթափի մէկ քանի ժամէն կ'սթափի:

Բաւական ժամանակ բանտարկութեան մէջ տառապելէ յետոյ, Բէհան աղատ արձակուեցաւ և Կարին դնաց միանալու իր զաւակներուն, որոնց կարօտովը կը հալէր ու կը մաշէր: Գոնէ ժամակարօտովը կը հալէր ու կը մաշէր: Գոնէ ժամանակ մը ստիպուած էր գաղտնի պահել իր ինքնութիւնը, իր վրայ չի հրաւիրելու համար կառավարութեան ուշադրութիւնը: Սակայն, վերջապէս վարութեան ուշադրութիւնը Կարինոյ մէջ, յայտնուեցաւ իր ներկայութիւնը Կարինոյ մէջ, կառավարութիւնը լսած էր Բէհանի վերադարձը, և այս անգամ տանապատկեց իր հսկողութիւնը, և այս անգամ Բէհան, թէև աղատ, ո՛չ մէկու հետ կրնար յարաբերութիւն ընել:

Կարնոյ առաջնորդ Տ. Զաւէն վարդապետ Տ. Եղիանի իր փոխանորդը Տ. Ներսէս քահանայ, եւ քարտուղարը պարոն Վաղարշակ, յաճախակի ստիպուած են միջամտել Կարնոյ կուսակալին մօտ, Բէհանի համար, և մանաւանդ առաջնորդը, պաշտպանած են զանի, ամէն անգամ որ իյնար ոստիկանութեան ձեռքը:

* *

Բասեկի գործակալը, Գարսապաղի էկոր, կեղծ անուանովը՝ Միկակ, արտասանման և Կարին եկած էր յեղափո

նոքեան գործով մը: Բեհան առանց կարևորութիւն ընկալելու կառավարական խիստ հսկողութեան, իր տանը կը պահէ զանի տանը մը, մինչև որ ան կ'անցնի Սասուն: Յետոյ, Շերաւ յեղափոխականը կուգայ կիջնէ Բեհանի տանը սակի մը վերջը կը վերադառնայ էկոր. յետոյ Բասեկի Երզնկայի գիւղին Պոսոն ու Նահապետ կուգան էկորը Բասեկ տանկալու դարձնալ անց գիծով: Իսկ Շերաւ, ենթացի զօրիսէր Տիգրան եփեկեթիլն կողմէն մտնուած չլալով, Ռուսկանութիւնը Բեհանի բնակարանը կը պաշարէ և Շերաւը ձերբակալելով՝ բանկը կը տանին: Հոս մէկ քանի օր կը մընայ: Իսկ Բեհան, զիսէր քե՛ Շերաւը Պարսկաստանի եր, ուսի կը դիմէ Կարնոյ Պարսից հիւպատոսին, ինչպէս անուանուի հիւպատոսներուն, խնդրելով որ միջնորդեն արձակել տալու Շերաւը: Հիւպատոսները կը միջամտեն, Շերաւ կ'արձակուի բանկէն և կը վսարուի արտասանման:

* *

Բէհանի գործունէութեանը տեղեկացած էր կառավարութիւնը ժողովարարով մը, որ տրուած էր իրեն դէմ: Կարնոյ կուսակալ Նազըմ բաշան կը կանչէ Բէհանը եւ անձամբ կը կատարէ հարցաքննութիւնը: Հարցաքննութեան մէջ կ'ըսէր.

— Կարին օթէլ չի կա՞յ, ի՞նչ օտարական որ դայ, տո՞ւնդ պիտի պահես, հոս Պօլիս չէ՛, որ ուզածիդ պէս գործես, քեզ ամենախիստ բռնու-

Թեան տակ պիտի առնեմ, եւն: Եւ սակայն, Տէ
միր Մուշում կուրանար միշտ, ուղղակի բանա
կ'առաջնորդուէր, շարաթներով ամիսներով քանար,
ւերու համար իր յանցանքը

*
* *

Ուրիշ օր մը, դարձեալ մասնուեցաւ Ռեհան, ա
բաստանելով քե՛ ինքն փախցուցած էր Լկոոր. Ուս
կանութեան դուռը սարին, ուր ձեծի ու ամեհանքի ԼԵ
բարկուելէ յետոյ, բանքը ցնեցցին խեղճ Լկոոր: Բարե
բաղդաբար, այս բանտարկութիւնն ալ երկար չը տեւե
կարնայ առաջնորդ Տէր Զաւեն վարդապետը միջամե
կուսակալին մօտ եւ յաջողեցաւ ձեռք բերել ահոր ա
գաս տնտէրութիւնը:

*
* *

Սակայն Ռէհան, ա՛յսքան տառապանքներ
արտօններէ եւ բանտարկութիւններէ ետքը, փ
խանակ ուժանելու յեղափոխութենէն, ընդհակա
ռակը, աւելի փարեցաւ Ս. Գործին: Երբ զգա
թէ կարնոյ քաղաքին մէջ չպիտի կրնար այլեւ
գործել համարձակ, զիջելով զիւզէ զիւզ կ'ենազն
համբարդէր, նամակներ ու զէնքեր փոխադրելու

ժանօթ ըլլալով բոլոր դիւղերու ժողովուրդին,
հականաբար չէր կրնար ներս մտնել, դուրսը կը
բանար, մարագները պառկելով յաճախ:

Տէմիր Մուշումի կեանքը բեղուն է հերոսային
բուռններով, փոթորկոտ կեանք մը, որուն քա
նի մը զիծերը միայն կրցանք տալ այս համառօտ
ընթացն մէջ:

Այս կինը, դեռատի աղջիկ, Սասունի սարե
ուն օղը ծածած ու դրախտային վայրերուն զու
տը, անմահական ջուրը խմած և մանաւանդ իր
ննդավայր դիւղին՝ կոնստանդնուպոլսի կարիճներէն ժա
նանգած՝ ամէն տեսակ քաջութիւն, վտանգի ար
համարանք, սահմանուած էր արդէն կարեւոր դեր
մը կատարելու հայկական յեղափոխութեան մէջ:
Կանուխ այրիացած, իր կարիճին եղբերական
մահւան հետեւանքովը, և յետոյ իր գիւղը վերա
հաս աւերումէ մը փրկելու համար, կամաւոր նը
րիւմով մը քուրտ առաջակապետի մը վայրագ
բռնաբարութիւն կ'ենթարկէ իր կնոջական պատիւը:

Ռէհան այդ սե թուականէն ուխտած էր զին
ւորագրուիլ Յեղափոխութեան, միակ զէնքը, որով
կը յուսար իր ձեռքով լուծել շատ մը վրէժներ,
միեւնոյն ժամանակ, ծառայելով հայրենիքին, անձ
համբարդէր, նամակներ ու զէնքեր փոխադրելու ազրումի գործին:

Եւ այս կինը, արքայի տառապանքս, ^{հեղինակ} զաւակներուն կրթութիւն տալու նուիրական ^{պիտան} զաւակներուն կրթութիւն տալու նուիրական իր երեք զաւակներուն մէջ բնաւ չթերացաւ: Իր երեք զաւակներէն միջինը, Յովհաննէս, կուսակալ Բէաֆ բաշայի պաշտպանութեամբ և Սանատարեանի տեսուչ Մատթեոսի միջնորդութեամբ — դքս եղաւ Կարնոյ քաղաքային բարձրագոյն վարժարանը, ուր ութ տարի դիչերթիկ մնալով, յաջողութեամբ աւարտեց իր շրջանը, և շրջանաւարտի վկայականով ելլելով նոյն վարժարանէն, Կարնոյ Օւլաճըզ նահիէին մէջ գրագիր կարգուեցաւ, և վերջը Էտիրնէի նահանգին Թոնօլա գաւառակի գայմազամի օգլան կան կարգուած էր:

Յով. Սահմանագրութիւնը հռչակուեցաւ և Բէհան տակաւին Կարնոյ մէջ բերդարդել կը մնար:

Ինչպէս արտասահմանի զանազան կեդրոններէն սկսաւ ներդալովի հոսանքը՝ Բէհան ալ իր արտորափայլին մէջ հայ քաղաքակտն յանցաւորներուն պէս վտիւթաց վազել Պոլիս իր Յովհաննէս զաւակին քով որ արդէն հոն հասած էր:

Բէհանի առաջին գործը եղաւ դիմել Պատրիարքարանը, պահանջելու համար իր դրամը և գոյքերը, որոնք աւանդ դրուած էին հոն Տէր Ոսկի և զբրազիր Շահինի գիտութեամբը: Տէր Ոսկի Կէտի բաշայէն շատ հոգի վառելով Պանարմա գացած էր

Շարաթներով, ազաչելով, Պատրիարքարանին ղենըր ափ առաւ Բէհան իր յափշտակուած ինչքերուն տիրանալու յոյսով, աղերսագիր աղերսագրի վրայ տեղացուց և յաջողեցաւ իր խնդիրը հանել Դաշաքական ժողովի սեղանին վրայ:

Տեղագահ Արշարունի Սրբազան, կանչեց Բէհանը իր ներկայութեան, նաև Տնտես. Խորհուրդի քարտուղար Նորհատեան Յակոբը և ուզեց տեղեկանալ այդ կնոջ խնդիրին: Այդ խնդիրը Դիւանին յանձնուած էր և Սրբազանը խոստացաւ բննել զայն: Երբ Բէհան Պատրիարքարանի սանգուխներէն վայր կ'իջներ, Սրբազանը տեսնելով սկսաւ լալ, և խնդրել որ ժամ առաջ լմնցնէին իր գործը: Նոյն միջոցին բուրբարապանները չորհապատեցին Սրբազանը, և մէջէնուն մէկը հետեւեալ յայտարարութիւնը րրաւ:

— Օրմանեան պատրիարքի հրամանով, Պատրիարքանին այն սենեակը, որուն մէջ տեղաւորուած էին այս կնոջ գոյները, գիշերով պարպուեցաւ քաղաքակներուն ձեւովը. և գոյները փոխադրուեցան Մայր եկեղեցւոյ տօջափակի սենեակի մը մէջ:

— Մըր մնացին ուրեմն գոյքերը հարցուց տեղագահ Արշարունի:

— Սրբազան հայր ըսին բարապանները. Ուեազ եէսի, օյունա կիքսի, Չօպան եէսի գօյունա կիքսի այնպէս կարեւոր կարասիները անհետացուցած էին և մնացեալները եկեղեցւոյ բակին մէջ աճուրդի

հանեցին, բոլորը չորս հինգ ոսկի բանեց, այն ...
իրենց գրպանը նետեցին:

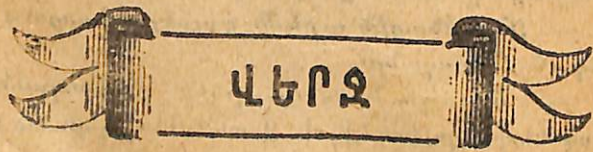
Նոյն պահուն Գուգ Գաբուի Թաղ. Խորհուրդ
քարաուղար Գ. Բարթոլ Հիւնքեսարպէյէնտեան
մօտենայ բարապաններուն երեսին կը պօռայ:

— Խայտառակներ, խեղճ կեօջ բարաները կ'
բաք, հիմա ելեր ուրի՞շը կ'ամբաստանէք:

Գաղթականներու նպաստամատոյց Յանձն
ժողովին առջեւ ալ կ'ելլէ Տէմիր Մուշուի խնդ /
առանց արդիւնքի մը յանգելու:

* *

Արդեւ Իզմիրեան Մեքազանի աստուկն ետք, Ե
Չամիկեան Բարքոյիսկոս Տեղապահ Լեզաւ, շատ մը ք
դախլան բանձարկեայներու, աստուկներու, փոխը
ճակահներու դրամներ, գոյներ, Պատիարհաւալի Ի
ւարակուռ խորհրդուն մեջ կորսուեցան:

Այս հատրէն ունենալ փափաճողները պէ՛տք է
դիմեն հետեւեալ հասցէին

Şosea Colentina 21

Գին (1) Ֆրանք

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0321927

24298